

Tidsresor kan inte beskrivas

Tiden är, tänker vi, en dimension liksom rummet. Resor i tiden bör inte vara omöjliga, kan vi tycka, på sin höjd rör det sig om en svårighet av teknisk natur. "Om tidsresor i någon intressant mening är möjliga eller inte är fortfarande omstritt inom forskarvärlden" står det på Wikipedia. Tanken på korsande orsaksbanor skapar ändå bryderier – idén om att jag kunde återvända till det förflutna och ändra på ett förlopp som påverkar det som sker i nuplanet, jag kunde till exempel förorsaka att jag aldrig kom till genom att förhindra att mina föräldrar träffas. (En annan typ av logisk cirkel är den som förekommer i filmen *Back to the Future* där protagonisten återimporterar rockmusiken till 50-talet från ett senare decennium.)

Tidsresor är ett återkommande tema i litteratur och film. De djävaste tidsresorna är kanske de som beskrivs av **H. G. Wells** i romanen *Tidsmaskinen*. Till skillnad från de flesta andra skildrare av tidsresor nöjer han sig inte med att föreställa sig språng några decennier eller sekler framåt eller bakåt i tiden, utan han låter sin hjälte landa i år 802-701 e. Kr.

Ändå vill jag hävda att det som förutsätts ske vid tidsresor är ett skeende som inte skulle kunnas beskrivas på ett sammanhängande sätt.

Anta att jag transporterar min moster från punkt A till punkt B. Jag inleder transporten klockan 8, och klockan 9 är hon framme. Det här innebär att en och samma individ klockan 8 befinner sig vid den ena punkten och klockan 9 vid den andra. Det är inget problem. Men

hur skulle jag bära mig åt för att genomföra en transport av min moster *i tiden*, till exempel från klockan 8 till klockan 9?

För att detta ska ske behöver hon ju inte röra sig i rummet. Antar att hon sitter och läser en roman. Klockan 8 har hon just vänt bladet och kommit till sidan 43. Hon läser vidare, och klockan 9 når hon sidan 82. Nu vill jag transportera henne i tiden, så en minut efter 8 vill jag förflytta henne till klockan 9. Hur ska det gå till?

Förflyttningar av personer eller föremål i rummet är inget problem, eftersom personens eller föremålets identitet är oberoende av var den eller det befinner sig i rummet. Men det som krävs för en tidsresa är att *skeenden*, inte personer eller föremål, förflyttas i tiden. Det skeende som inträffar klockan 9 måste flyttas till en minut över 8. Det handlar inte bara om att hon gör detsamma – vänder fram sidan 82 – vid de två tidpunkterna, utan det måste vara *samma individuella skeende*: den bladvändning hon utför klockan 8.01 är den bladvändning hon utför klockan 9.00. Man märker att redan grammatiken här blir ansträngd: det finns inget sätt att tala om identiteten hos ett skeende som skulle vara oberoende av när skeendet inträffar, på det sätt vi kan tala om en persons eller ett föremåls identitet oberoende av var personen eller föremålet befinner sig.

Det som leder oss vilse är föreställningen om rum och tid som i någon mening jämförbara dimensioner. Rummet formas av föremål och relationerna mellan föremål, tiden av skeenden och relationerna mellan skeenden – men föremål och skeenden tillhör olika logiska kategorier.

Tidsresor är inte bara omöjliga: det finns inget sammanhängande sätt att beskriva vad som antas ske vid en tidsresa – vilket å andra sidan inte hindrar att tidsresor kan vara föremål för fiktiva berättelser. Detta visar att fakta och fiktion inte bara skiljer sig i fråga om sanningsanspråk utan i fråga om logiska möjligheter. Eller annorlunda uttryckt: det fiktionen beskriver behöver inte vara en möjlig värld. Hur detta går för sig är en annan historia.

Lars Hertzberg är professor emeritus i filosofi vid Åbo Akademi